

KDO ZA VĚDU HOŘÍ

BURNING FOR SCIENCE

FRANTIŠEK KOŽÍŠEK

Státní zdravotní ústav

Divný název mé glosy je parafrází slovenské obrozenecké písně (*Kto za pravdu horí*) a průhledně odkazuje na tradici Mistra Jana Husa, který raději obětoval svůj život, než by se vzdal své pravdy. Co s tím má ale společného věda? Inspirací se mi totiž stal chvályhodný článek autorů Kleina a Bencka (3), který připomíná osobnost jednoho ze zakladatelů moderní hygieny Maxe von Pettenkofera. A to včetně známé události z jeho života, kdy Pettenkofer – chtěl dokázat svou teorii, že samotný bacil *Vibrio cholerae* není schopen vyvolat cholera, dokud v organicky (fekálně) kontaminované půdě „nevzraje“ ve skutečnou patogenní substanci – vypil během veřejné přednášky dne 7. 10. 1892 sklenici vody s čistou kulturou *V. cholerae*, kterou R. Koch izoloval od nemocného z tehdy aktuální hamburské cholery epidemie. Pettenkofer tento pokus přežil (i když následující týden měl průjem a plynatost) prý díky Kochovi, který věděl, na co má být kultura použita, a proto ji připravil oslabenou.

Docent Klein pak v článku připomíná obdobný případ německého biologa Fritze Shaudinna (1871–1906), objevitele původce syfilis, který zemřel následně po urgentní operaci břišního amébového abscesu, přičemž panuje přesvědčení, že si tuto infekci přivodil během pokusů na vlastní osobě, kdy vědomě požíval velké dávky améb *Amoeba histolytica*.

Při té příležitosti jsem si vzpomněl na J. E. Purkyně, který na sobě velmi odvážně zkoušel účinky mnoha chemických látek a různých fyzikálních vlivů – i když u něj se asi jednalo, podobně jako u Shaudinna, o čistý vědecký zájem kombinovaný s nedostatkem pokusných osob; ne že by tím chtěl něco demonstrovat.

Dále jsem si vzpomněl na Petera H. Duesberga (nar. 1936), profesora (původu rovněž německého) molekulární a buněčné biologie na univerzitě v Berkley, objevitele prvního onkogenu, člena prestižní NAS a v 70.–80. letech jednoho z nejcitovanějších vědců, kterého ale později většina vědecké obce (alespoň té, která se zabývá výzkumem AIDS) zavrhl, protože zatvrzele hájil stanovisko, že samotná infekce HIV nestačí ke vzniku nemoci AIDS, ale že je k tomu potřeba více rizikových faktorů. Byl o svém názoru tak pevně přesvědčen, že se nabídl (později i se svým žákem a mladším kolegou B. J. Ellisonem), že se nechá veřejně infikovat virem HIV (2). Z hlediska mé úvahy není ani tak důležité, že k tomu potom nedošlo.

Trochu stranou, i když ne zcela od věci, pak stojí případ anglického spisovatele Arnolda Bennetta (1867–1931), který zemřel na tyfus krátce po návště-

vě Paříže, kde se snažil svému nedůvěřivému hostu osobním příkladem dokázat, že pitná voda je zde bezpečná... (5).

Určitě by se našly i další příklady, ale těchto pár stačí k tomu, abychom si položili otázku, co tyto osoby vedlo, resp. obecně co lidi vede k tomu, aby za nějaký vědecký názor nebo nový vědecký poznatek, který se vůbec nemusí týkat jejich osobního života, byli ochotni riskovat život? Takovou otázku si před námi položilo nespočet moudrých hlav, ale vždy může být užitečné vlastní myšlenkové cvičení. Pomoci zde mohou i Pettenkoferova slova, kterými komentoval svůj pokus s cholerou:

„I kdybych se mýlil a tento experiment by obrozil můj život, bleděl bych smrti klidně do očí, protože by to nebyla žádná lehkomyšlná sebestražda; zemřel bych ve službě vědy podobně jako voják na poli cti. Zdraví a život jsou vsutku velmi vysoká pozemská dobra, ale přece jenom ne pro lidské bytosti ta nejvyšší. Člověk, který chce stát na vyšším stupni než zvíře, musí být ochoten obětovat dokonce i svůj život a zdraví pro vyšší ideály.“ (4)

K těmto vyšším ideálům řadil Pettenkofer „náboženství, vlast, právo, svobodu, vědu a umění a jejich nespočet odnoží a aplikací v lidském životě“ (4).

Kéž by takových lidí bylo ve společnosti víc, nejen mezi vědci, ale i politiky a samozřejmě – s ohledem na „místo určení“ tohoto článku – také mezi hygieniky. Ze bychom toho chtěli od lidí v dnešní pragmatické době trochu moc? Možná. Ale třeba by pro začátek stačilo, kdyby více z nich mělo na věc vůbec nějaký vlastní názor a dokázalo si za ním stát. Tak se totiž propojuje věda a život. Protože jak říká Václav Cílek ve své poslední knize:

„Pro většinu lidí je věda to, co vědci dělají ve výzkumných ústavech. Jenže tam se vyskytuje jen ve své koncentrované podobě. Ve skutečnosti věda přebývá v hlavách všech vzdělaných i nevzdělaných lidí. Někde převažuje, jinde je jen trpěným nájemníkem v přízemí iracionality. Věda jako způsob kritického myšlení, poctivého přebírání informací o vnějším světě či jenom jako schopnost mít vlastní názor podložený víc fakty než počty, je něco, co nejméně od renesance pomáhá vytvářet evropskou civilizaci.“ (1)

LITERATURA

1. Cílek V. Dýchat s ptáky. Praha: Nakladatelství Dokořán; 2008.
2. Epstein S. Impure science: AIDS, activism, and the politics of knowledge. Berkeley: University of California Press; 1996.
3. Klein O, Bencko V. Max Josef von Pettenkofer (1818-1901) - „velekněz“ hygieny. Hygiena. 2008;53(4):143-5.

4. Locher WG. Max von Pettenkofer - life stations of a genius on the 100th anniversary of his death (February 9, 1901). Int J Hyg Environ Health. 2001 Jul;203(5-6):379-91.
5. McLaren C. Risk based approach to the regulation of small scale water supplies in Scotland. In: Proceedings of Workshop on water safety in small scale water supplies in the European Region: common challenges and needs; 2008 Nov 26-27; Bad Elster, Germany. Geneva: WHO; 2008.

*MUDr. František Kožíšek, CSc.
Státní zdravotní ústav
Šrobárova 48
100 42 Praha 10
E-mail: water@szu.cz*